

Pogányiné Rózsa Gabriella

A Honvéd Központi Kórház tudományos információs rendszere az 1950-es években

*„A honvédorvos magasképzettségű szakmai káder,
akitől joggal elvárhatjuk, hogy mindennapi gyakorlati munkáját
korszerű tudományos színvonalon folytassa.”*

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 51., 2019. évi Vándorgyűlésének központi gondolata a „Hiteles hely – mindenhol mindenkinek” különlegesen aktuális ma, az információs és tudástársadalom, az okoseszközök, az okosintézmények és okosvárosok korában. De különlegesen aktuális az MKE Bibliográfiai Szekciója számára is, hiszen a könyvtárak aggregátor, tudás-, hagyomány- és kultúra-közvetítő feladatának nélkülözhetetlen alapfeltétele a hiteles információforrás, a rendelkezésre álló tudás szabatos feldolgozása, többletértékkel való felruházása, vagyis a hozzáférhetővé, használhatóvá tétele. De mindez nem csupán a ma és a holnap embere számára fontos, hanem éppígy a tegnap kutatói is építettek, építeniük kellett a tájékoztatás – korabeli – modern eszközeire. És igaz volt mindez az 1950-es években a hazai katonáorvoslás tudós művelőire is.

A Honvédkórház vázlatos története és tudományos szerepe

A Magyar Honvédség Egészségügyi Központ, azaz a Honvédkórház története 1781-ig² nyúlik vissza, ekkor alapította II. József a pesti Militárspítalt.

A 2019-ben csaknem 240 éves intézmény annak 120. évfordulóját ünnepli, hogy 1899-ben az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének 16. helyőrségi kórháza majdnem 120 évi hányattatott sors, számtalan költözés után stabil, az akkori tudományos felfogásnak mindenben megfelelő, legnagyobb részt már nem fából készült pavilonrendszerű elhelyezést nyert a Hungária, mai nevén a Róbert Károly körúton³.

*A Róbert Károly körúti katonai kórház első épülete (1899),
a törzépület ma az MH EK Tudományos Könyvtár helye*

A Pesten lévő katonai kórház az 1808-as szabályzat, a Militär-Sanitäts-Reglement⁴, illetve annak 1815-ös edíciója, a Revidierter und verbesserter Auszug aus dem Militär-Sanitäts-Reglement⁵ alapján vált helyőrségi kórházzá, amely saját tiszti és orvosi karral, igazgatással és személyzettel rendelkezett. Mindazonáltal a helyőrségi kórházi rang nem csupán a katonai igazgatás szempontjából volt kiemelkedő szerepű, sokkal inkább az intézmény tudományos, oktatási és kiképzési, illetve katonai járvány- és közegészségügyi hatósági feladatai okán. Ez a vezető szerep mozgósítás idején az előre meghatározott régió és alakulatok tekintetében a harctéri egészségügyi ellátás lehetőség szerinti gyors megszervezésére és működtetésére, logisztikai biztosítására is kiterjedt.⁶ 1870-ben a katonai egészségügyi hálózat többszöri átszervezése után lett a Pesten működő kórház a császári és királyi sereg 16. számú helyőrségi kórháza.⁷

A XIX. század végi katonai építési szabályzatok pedig arra is kitértek, hogy a helyőrségi kórházakban megfelelő könyvtári háttér is rendelkezésre kell, hogy álljon: egyrészt orvosi tudományos könyvtár a kórházparancsnok irodájához kötődően, másrészt pedig az úgynevezett betegkönyvtár az ott ápoltak, természetesen leginkább a tisztek részére.⁸ Ennek megfelelően az MH EK mai Tudományos Könyvtárának története minden bizonnyal 1899-ig, vagy akár a helyőrségi kór-

házi rang elnyeréséig vezethető vissza. Igaz ez még akkor is, ha a XX. századi történelmi események következtében ennyire korai források nem maradtak fenn a kórház és a könyvtár iratanyagában, gyűjteményében vagy akár a Hadtörténelmi Levéltár anyagában. Közvetlen bizonyítékok, fellelhető levéltári anyagok a II. világháború utáni időszakról állnak rendelkezésre, de a könyvtárban őrzött leltárkönyvek legkorábbika az 1954-es esztendő beszerzéseivel indul⁹, és a *Honvédtörvos* című, ekkor már a Honvédkórház jogelődjéhez, az akkori Honvéd Központi Kórházhoz kötődő szakfolyóirat pedig 1949-ből közli az előfizetett folyóiratok listáját¹⁰.

Mindazonáltal nem véletlen, hogy a II. világháború előttről nem állnak rendelkezésre könyvtári dokumentumok, hiszen az 1944. június 12-ei bombázásokban az akkor magyar királyi honvédségi 10. számú Helyőrségi Kórház néven jegyzett gyógyintézmény épületei súlyosan megrongálódtak, így decemberben a kórház „anyagával és beosztott személyzetének egy részével” elhagyta a Róbert Károly körüti telephelyét.¹¹ 1945. május 1-jéig Svéd Vöröskeresztes Hadikórház működött az elhagyott épületekben, 1945. május 1-je és június 2-a között pedig szovjet hadikórház.¹² A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945. május 25-ei keltezéssel engedélyezte a helyőrségi kórház korábbi telephelyén való újjászervezését¹³, így a honvédelmi miniszter 26.069/Eln. szerv. 1945. számú rendelete alapján alakult meg a 10. számú magyar királyi helyőrségi kórház jogutódjaként Budapesti 1. számú Helyőrségi Kórház¹⁴ néven; az intézmény június 5-én nyitotta meg kapuit.

A névváltoztatást az indokolta, hogy a budapesti katonai gyógyintézetek közül közvetlenül a háború befejezésekor csak a Róbert Károly körüti kórház részleges megnyitása volt lehetséges, a többi katonai kórház ekkor még szovjet megszállás alatt és használatban volt¹⁵, de itt is a romeltakarítással és a tatarozással párhuzamosan folyt a gyógyító munka – az alapvető feltételek (ablaküvegek, fűtés, eszközök, kellő számú és szakképzett munkatárs) megléte nélkül. Az intézmény 1947. július 23-ával kapta meg miniszteri rendeletre a Honvéd Központi Kórház elnevezést, melyet egészen 1954-ig viselt.¹⁶ Mindkét név kifejezte a kórház helyzetét, az 1. szám az egyedüliséget, a központi pedig azt, hogy a II. világháború után ez a katonaegészségügyi intézmény vette át gyakorlatilag a teljes katonaeostudományi műhely szerepét: 1945-ben, illetve a rákövetkező néhány év alatt ide koncentrált a teljes katonaeostudományos infrastruktúra: a képzés, a szakmai szervezet és a szakfolyóirat szerkesztősége¹⁷.

Természetesen a kórház vezető szerepét idővel hivatalosan és jogilag is meg kellett alapozni, „1948-ban merült fel egy bázisintézet létrehozásának szükségessége, amely a gyógyító munka mellett tudományos és továbbképző feladatokat is ellát”.¹⁸ Így 1950-re már a teljes vonatkozó intézményrendszer a Honvéd Központi Kórházhoz kötődött, és az évtized történelmi eseményei, a Rákosi-korszak mindent átható politikai terrorja magától értetődően hatott a katonaeostudományra.

mányos életre, de éppígy jelentős befolyással bírtak e speciális szakterület fejlődésére, tudományos munkamódszereire a korszak technikai vívmányai, illetve a könyvtárügyet meghatározó trendek.

Katona-egészségügyi képzés

A magyarországi katonaorvos-képzés központja, az úgynevezett alkalmazó iskola a Magyar Királyi Honvédség 1. számú budapesti Gyáli úti helyőrségi kórháza volt 1901-től egészen a második világháború végéig¹⁹. Természetesen azonban a Róbert Károly körüti kórház is hagyományosan szerepet vállalt az orvosképzésben, illetve a katonaorvosok felkészítésében. Magától értetődően 1945 után is rendszeresen tartottak itt a kórházban különféle katona-egészségügyi és -orvosi kurzusokat, amelyek az elméleti ismeretek mellett kórházi gyakorlatokat is magukban foglaltak.²⁰ A saját tanfolyamok megindításának pedig előfeltétele volt, hogy a kórházrekonstrukció elkészüljön²¹, ennek során a kórház II. épületének II. emeletén alakítottak ki új tantermet.²² A katonaorvosi alkalmazó iskola helyiségeinek rendbehozatala 1948 végére megtörtént²³, a kiképzés megindításától pedig a honvédelmi miniszter 6.100/Kln. Kfcs. X. o.-1949. számú ügyszerződésével rendelkezett²⁴; az alkalmazó iskola ünnepélyes megnyitása a törzsépületben zajlott le 1949. március 16-án.²⁵ Az alkalmazó iskola működése azonban nem lehetett igazán gördülékeny, mivel még 1949. február 14-én a honvédelmi miniszter úgy döntött, hogy a HM Egészségügyi Osztályának átszervezése kapcsán éppen az iskola helyiségeiből kellett az ideiglenesen a Róbert Károly körütra költöző tábori egészségügyi alosztály részére irodákat átadni.²⁶ (Ez azt jelentette, hogy nem csupán a katonaorvoslás tudományos infrastruktúrája központosult a kórházban, hanem – jogi kötődés nélkül, de elhelyezése okán – a vonatkozó igazgatás centruma is itt működött.) 1949-ben és 1950-ben így újra voltak kurzusok a Gyáli úton, az akkori 1/2. Honvéd Kórházban. A honvédelmi miniszter rendelete alapján dr. Radó György orvos alezredes arról intézkedett, hogy az oktatói gárdát továbbra is a Központi Kórház, illetve az alárendeltségébe tartozó szervezeti elemek (az Egészségügyi Tanfolyami Parancsnokság, az Egészségügyi Szertár és a Közegészségügyi Intézet) adják.²⁷ Még ugyanebben az évben azonban a képzés rendszerszerűen került vissza a Róbert Károly körütra.²⁸

Szakmai szervezet

A Magyar Királyi Honvédség katonaorvosai eleinte a közös hadseregbeli kollégáikkal közös szakmai szervezetben tevékenykedtek, csak a Monarchia felbomlása utáni időszakban kezdődött meg a Honvéd Orvosok Tudományos Egyesületének (HOTE) megszervezése; a grémium végül 1924. október 7-én alakult meg.²⁹ A második világháború után a szervezetet 1947. február 17-ével miniszteri határozat szüntette meg³⁰, szerepét a már korábban, 1945. július 5-én a Honvéd

Központi Kórházban alapított Orvos Egészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportja vette át.³¹

Szakfolyóirat

A saját szakképzés és a szakmai szervezet mellett a szakfolyóirat megléte a harmadik alapvető előfeltétele annak, hogy az egyazon hivatást gyakorlók valódi koherens szakmai közösséget alkossanak. A *Honvédorvos*³² első korszakában, 1888 és 1914 között semmiféle formális kapcsolatban nem volt a Honvédséggel, ezzel együtt hivatásul felvállalta, hogy „a hazai katonarorvosi intézmény tudományos és társadalmi érdekeinek közlönye” legyen. A *Honvédorvos* szerkesztősége a lap 1929-ben történt újraindulásakor a Gyáli úti, eredendően magyar királyi honvédségi helyőrségi kórházban működött; a Honvédorvosok Tudományos Egyesületének havi folyóirataként, a szerkesztés munkálatait testületként a Magyar Királyi Honvéd és Közrendészeti Egészségügyi Tanács végezte. A II. világháború alatti utolsó megjelent szám az 1944. évi 5–6., a május–június havi füzet, utóbb a fővárost már közvetlenül érintő harcok miatt a lap kiadására már nem volt lehetőség. Mindazonáltal az a tény, hogy a *Honvédorvos* a háborús időkben megmaradt, a periodikum honvédségi kötődésének köszönhető és mindenképpen katonai (tudomány)politikai döntés eredménye. A második világháború utáni újrakezdést a kórház 1948 novemberére tervezte³³, a kiadvány azonban csak az 1949 közepén indult útjára. A kezdeti időszakban a katonarorvosi karnak még tisztáznia kellett a két világháború közötti *Honvédorvos*hoz, annak szerzői köréhez és tudományos felfogásához való viszonyát. Ez az útkeresés nyilvánul meg az első évek gyakori címváltozásaiban: 1949–1950-ben *Honvédorvosi Közlemények*, 1950–1952-ben *Honvédorvos*, 1953–1956-ban *Katonarorvosi Szemlé*ként látott napvilágot a szakfolyóirat, és majd csak később, 1957-ben kapja vissza régi elnevezését, innentől jelenik meg azonos címen a kiadvány mind a mai napig is. A szerkesztőség 1949-től kezdődően a Honvéd Központi Kórházban³⁴ működött, és működik még ma is, jelenleg az Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Tudományos Kutató és Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtárához kötődően, az MTA Hadtudományi Bizottsága által elfogadott lektorált tudományos folyóiratként.

A szakfolyóirat első néhány évfolyamának mérlegét dr. János György orvos vezérőrnagy a lap 25 éves jubileumára megjelentetett tanulmányában³⁵ következőképpen vontta meg. Az 1949 és 1951 közötti időszak az „ismeretgyűjtés és újjászervezés [kora]. Az új honvédorvosi kollektíva tevékenységéből hiányoztak a háborús és a háborút közvetlen követő évek, a gyökeret a szovjet katonarorvos-tudományban keresik”. A legfőbb célt dr. Weil Emil, az Orvos Egészségügyi Szakszervezet főtitkára határozta meg: „a néphadsereg orvosának a legjobb, legképzettebb orvosnak kell lenni, a honvédkórházaknak komoly tudományos intézetek színvonalára kell emelkedni. Itt is a nagy Szovjetunió példája lebegjen előttünk”.³⁶ Az 1956-ig megjelent közlemények tették a lapot „szűk katonarorvosi praktikizmusból” tekintélyes folyóirattá.

A tudományos munka információs infrastruktúrája – Orvosi tudományos könyvtár

A szakmai és tudományos műhelymunkához pedig megfelelő információs háttérre, gyűjteményekre és disszeminációra is szükség volt: tudományos könyvtárra, szaktudományi dokumentációs tevékenységre, valamint a kutatás és gyógyítás során felhalmozott tapasztalatok dokumentumokban tárgyasult formáinak rendezett gyűjteményeire. A háború utáni „szellemi, eszmei megújulás” és az újjáépítés céljából már 1945 kora nyarán megkezdődött a honvédségi intézményekben is a könyvtári állományok megrostálása. A fasiszta könyvek kivonása azonban az általános gyűjtőkörű, illetve nagyrészt rekreációs irodalmat szolgáltató (legénységi) bibliotékákat érintette határozottabban, az orvosi szakkönyvtár anyagának selektálása a rendelkezésben nem vetődött fel. A vonatkozó levelezésből ismeretes, hogy a kórházban a háború előtt és alatt legénységi bibliotéka nem működött³⁷, az aktív gyógyító és tudományos munkához, valamint a (katona)orvosok képzéséhez szükséges szakkönyvtár azonban mindenkor rendelkezésre állt³⁸, de az 1944–1945-ös budapesti harci cselekményekben, bombázásokban feltehetően az szétszóródhatott, megsemmisülhetett.

A fennmaradt vonatkozó levéltári iratok tanúsága szerint dr. Bokor Győző orvos ezredes, akkori kórházparancsnok a kórház alapvető működési feltételeinek megteremtésével párhuzamosan az első adódó alkalommal, 1946. május 4-ei keltezéssel terjesztette fel a honvédelmi miniszter felé az orvosi szakkönyvtár részére igényelt könyvek jegyzékét, amely „az egyes szakmák szerint csoportosítva” sorolja fel a kívánt szakirodalmi forrásokat: a magyar, német és jó néhány angol, illetve francia szakkönyvet.³⁹ 1947 márciusában a Budapesti I. Honvéd Kerületi Parancsnokságtól kért orvosi könyveket a kórház.⁴⁰ A Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztálya később is támogatta a katonai kórházak szakkönyvekkel való ellátását, így az osztályvezető főorvosok 1948. július 20-áig újabb dezideráta könyvjegyzékeket terjeszthettek a kórházparancsnokság elé⁴¹, és az 1948. október 19-ei napiparancs újabb bel- és külföldi szaklapok beszerzésének lehetőségéről tudósított.⁴² Érdemes kiemelni, hogy az 1947. évi „kékcédulás”-ként ismert országgyűlési választások, valamint a fordulat éve után, a kórház 1949. január 7-ei napiparancsa szó szerint idézi a honvédelmi miniszter H. M. 400.361/Kfcs.X.-1949. számú rendeletét: „Alkalom nyílt arra, hogy az osztály orvosszakirodalmi sajtótermékeket szerezzen be amerikai könyvkiadó cégektől. Tekintve a megrendelés sürgősségét, felszólítom, hogy legkésőbb jan. 10-ig jelentse milyen angol nyelvű kézi- és tankönyvekre, illetve folyóiratokra tart igényt. E célból utasítsa a kórház valamennyi osztályának vezetőjét, hogy haladéktalanul lépjenek érintkezésbe a megfelelő tudományos intézetekkel, elsősorban a klinikákkal, és az ott beszerzett előzetes tájékozódás alapján tegyék meg javaslatukat, mert csak így érhető el az, hogy az akció valóban észszerű és hasznos legyen.”

Fentiek alapján Dr. Velkey Béla orvos ezredes kórházparancsnok utasította az osztályvezető orvosokat, hogy jelentéseiket, kiadványigényeiket 1949. január 9-én délig adják le a parancsnoki irodában.⁴³ Így a *Honvédorvosi Közlemények* 1949. évi 1–3., január–júniusi összevont száma már 82 kurrens előfizetett szakfolyóiratról számolt be, a következő füzetben közölt pójtjegyzék pedig újabb 18 szaklapot tartalmaz.⁴⁴ A két folyóiratlista összesen 100 címet számlál, ezek közül 8 magyar nyelvű volt, 12 „szovjet”, a többi pedig angol, német és francia, tehát nem csupán a baráti szocialista országok szakirodalma került a magyar katonaeorvosok látóterébe. A gazdag kínálatot az indokolta, hogy a Honvéd Központi Kórház Tudományos Könyvtárát 1949-től kezdődően az Egészségügyi Szolgálat a kórház centrális tudományos, képzési és továbbképzési feladatköréhez illeszkedve a teljes katonaeorvosi és katonae-gészségügyi kar Központi Tudományos Könyvtáraként kezelte.⁴⁵ Mindezzel együtt az orvosi könyvtár fejlesztése a korai időszakban inkább tekinthető kampányszerűnek, mint – a korabeli politikai elvárásoknak megfelelően – „tervszerű”-nek, a gyarapítás nem állandó beszerzési keret meghatározásával és biztosításával történt, és ez a helyzet csak 1952-ben kezdett megváltozni. Ám ekkor már a nyugati szakirodalom beszerzését nem nézte jó szemmel a Honvédelmi Minisztérium: „az igénylésben főleg az élenjáró szovjet és népidemokratikus könyvek szerepeljenek”⁴⁶, hiszen „a honvédorvosi kar legelső feladata (...) tanulmányozni, elsajátítani és alkalmazni a Szovjet Hadsereg egészségügyi szolgálatát”⁴⁷

A korabeli politikai tisztí jelentések természetesen jóval több figyelmet szenteltek a közművelődési – a parancsnok által is politikainak nevezett⁴⁸ – tékának, de a tudományos ügyek sem maradtak mentesek az ideológiai felhangtól. „Az orvosi szakkönyvtárba sikerült az összes egészségügyi vonatkozású szovjet folyóiratokat megszerezni, amelyekből kijelölt orvos bajtársak egyes tudományos cikk[ek] feldolgozásával szakáganként referáló üléseket tartanak. A betegellátást általában a szovjet katonakórházak tapasztalatai alapján hajtjuk végre. Az eddigiek alapján biztos, hogy a kórház adott esetben meg tudna felelni azon feladatok elvégzésére [sic!], politikai vonatkozásban is, amely háború esetén reá hárul” – olvasható az 1950. szeptemberi politikai tisztí jelentésben.⁴⁹ (A szakértelem és a katonaeorvosi helyállás tekintetében az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt a kórház ezt maradéktalanul be is bizonyította.)

Az orvosi könyvtár kezelője 1948–1949-ben Dr. Tóth István orvos őrnagy és Géczy Ferenc irodista főtiszt⁵⁰, utóbb Dr. Nemes János polgári doktor⁵¹, őt felváltva 1949 márciusától Dr. Kiss István orvos őrnagy⁵² volt. A könyvtári szolgálatra a kórházparancsnok, Dr. Szedő Imre orvos ezredes 1950. március 28-ával ideiglenesen Koller Ferenc polgári alkalmazottat vezényelte.⁵³ A könyvtár akkori bizonytalan helyzetét mutatja, hogy 1950. szeptember végétől az olvasótermi használat időkerete ugyan nem változott, de a kölcsönzés csak délután 2 és 3 óra között volt lehetséges.⁵⁴ A személyzeti kérdés rendezésére bizonyos több

kísérlet is történt, ám ezek – még évekig – nem jártak sikerrel, az 1952/1953-as állománytábla sem tartalmazott könyvtárosi helyet.⁵⁵ Főhivatású könyvtárosról először egy 1954-es adatközlés tesz említést⁵⁶, ez a státusz azonban még inkább a közművelődési könyvtárhoz kötődhetett. A levéltári források tanúsága alapján a Tudományos Könyvtár első igazi könyvtárosa Kuhn Lászlóné volt, aki 1955-ben lépett alkalmazásba⁵⁷, és az 1956. május 18-án kelt ügydarab adatközlése szerint ekkor dr. Birtalan Győző orvos-könyvtárvezető kollégájaként dolgozott⁵⁸, 1957 tavaszától azonban már maga állt a gyűjtemény élén.⁵⁹ Közben a bibliotéka újabb munkatárssal gazdagodott. 1956. október 30-án az intézmény irányítását ugyanis „felsőbb rendelés értelmében” a forradalom leverése után félreállított és bebörtönzött parancsnok, dr. Radó György orvos ezredes elnöklete alatt katonai tanács vette át.⁶⁰ A grémium november 1-jén megszüntette a korábbi politikai osztályt, a részleg munkatársait eredeti végzettségüknek, valamint a szükségnek megfelelően a kórház érdemi munkájához kötődő tevékenységekre osztották be, a politikai tisztt ezután a tudományos könyvtárat „erősítette”.⁶¹

A tudományos könyvtár struktúrája, illetve szervezeti helye tekintetében sem született sokáig végleges döntés, így a központosított és az osztálykönyvtár (sebészet, idegosztály, bőrosztály, belgyógyászat⁶²) modell szerinti működés váltotta egymást.⁶³ A könyvek rendezése a törzsépületben a gazdasági hivataltól e célra megkapott helyiségben történt⁶⁴, a szolgáltatás azonban 1948 tavaszától-nyaratól nem itt, hanem decentralizáltan négy különgyűjteményre⁶⁵ bontva indult meg. „A könyvtáregységeket a következőképpen osztom szét – olvasható az 1948. május 31-ei napiparancsban – : sebészet, idegosztály, bőrosztály, belgyógyászat. Nevezett osztályok vezetőit utasítom, hogy f. hó [június] 24-én az anyagi tisztnél a könyvtáregységek átvétele végett jelentkezzenek és azokat nyugta-ellennyugtakönyv alapján vételezzék fel. A könyvtár használatára vonatkozólag utasítás átvétele végett f. hó 24-én 11 órakor a parancsnoki irodában nevelő tisztnél jelentkezzenek.”⁶⁶ Az „osztálykönyvtár” modell nem bizonyult hosszú életűnek az 1948. szeptember 24-ei napiparancs vonatkozó rendelete: „A kórház orvosi könyvtárát orvosok és a kórházban szolgálatot teljesítő orvostanhallgatók részére a jövő héten fogom megnyitni. (...) Helyiségül a törzsépület [a mai parancsnoki épület] 1. emelet 34. sz. szobáját jelölöm ki. (...) A könyvtár látogatási időpontját – vasárnapot és ünnepnapot kivéve – naponta 14-16 órában határozom meg.”⁶⁷ A szervezeti és szolgáltatási keretek változásaival párhuzamosan a könyvtár(ak) elhelyezése is többször módosult.

Ebben a mozgalmas időszakban – a költözések és az olvasószolgálat folyamatos fenntartása mellett – kellett a gyűjteménnyel kapcsolatos alapvető háttérmunkákat elvégezni. A levéltári kútfők adatai szerint 1949 utolsó hónapjaiban kezdődhetett a könyvek és folyóiratok feldolgozása, az október 6-ai parancs utasította a kórház orvosait, hogy „a könyvtári könyveket és folyóiratokat f. hó

10., 11. és 12-én 10 h-tól 13 h-ig a könyvtárban Dr. Kiss István ht. [hivatásos] o. ő[r]nagynak katalogizálás céljából feltétlenül mutassák be.”⁶⁸ A dokumentumállomány katalogizálása, legalábbis jegyzékbe foglalása a könyvtári szakmai szempontok mellett kimutatások készítéséhez is elengedhetetlen volt. Egy 1950. március 13-án kelt HM-ügydarab például azonnali jelentést kért a könyvtári könyvekről és külföldi folyóiratokról, mégpedig olyan módon, hogy „amennyiben a könyvtárban olyan könyvek is lennének, amelyeket külön kezel, esetleg olvasásra, tanulmányozásra egyáltalán nem, vagy korlátozással ad, foglalja külön jegyzékbe és ezt a körülményt a jegyzékben tüntesse fel.” A könyvtárosnak hasonló eljárást kellett követnie a folyóiratok esetében is.⁶⁹ (A korabeli civil könyvtárügy is ismerte az olvasói katalógus – maitól lényegesen eltérő – fogalmát, amelynek lényegi jellemzője, hogy nem a teljes gyűjteményt reprezentálja, hanem csak politikai szempontok szerint szelektált részét, vagyis az olvasók számára csupán ezt a gyűjteményszegmenst teszi láthatóvá. A kérdés elméleti megalapozása a könyvtártudomány számára az 1952. november 28-án és 29-én tartott I. Országos Könyvtáros Konferencián történt meg a következőképpen: „a szocialista katalóguselmélet szerint a katalógus az olvasás irányításának, a könyv propagálásának, az olvasó szakmai, politikai és ideológiai nevelésének eszköze. Nyilvánvaló, hogy ez a célkitűzés nem érhető el az állományban található könyvek pusztá felsorolásával, hanem azzal, hogy csak a legértékesebb, legszükségesebb könyveket kell felvenni az olvasókatalógusba, és ki kell rekeszteni abból az elavult műveket. Tehát az olvasókatalógus első, legfontosabb kívánalma a kellő kiválasztás.”⁷⁰) A könyvtár szakkatalógusának elkészítése is kalákában történt, ahogyan ez az 1953. évi április 10-ei napiparancsban olvasható: „A kiosztott csoportbeosztási íveknek megfelelően az osztályok a szakkönyveket a kiadott minta szerint vegyék fel.”⁷¹

A szakkönyvtár eleinte prézens használatú volt⁷², ez alól azonban rövidesen kikerültek a külföldi folyóiratok⁷³, 1949. június 1-jétől pedig a teljes könyvtári állomány kölcsönözhetővé vált az orvosok számára; „a kórház könyvtárából minden hét pénteken 14 h-tól 15 h-ig adunk ki orvosi könyveket.”⁷⁴ Később a nyitvatartási idő is emelkedett és a kölcsönzés a kézikönyvek kivételével általánosan egy hét időtartamra volt lehetséges⁷⁵, utóbb az időszak kiadványok esetében ez két hét, a szakkönyvek használói számára pedig egy hónap lett.⁷⁶ Kezdetben a külhoni folyóiratok kölcsönzésének oka az volt, hogy a Központi Honvéd Kórház, illetve a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete kebelében 1945. július 5-én életre hívott és tagságának, vezetőségének nagy részével a Róbert Károly körüti Kórházhoz kötődő Honvédorvosi Szakcsoport⁷⁷ a *Honvédorvos* újraindítása mellett döntött, és a kiadvány tervezett *Lapszemle* című rovata a kórház könyvtárába járó orvosi, katonarorvosi szaklapok cikkeiről tájékoztatta a katonarorvosokat.⁷⁸ A kórház orvosi könyvtára személyzeti és szervezési nehézségei mellett is igyekezett érdemben hozzájárulni anyaintézménye tudományos működéséhez, így 1953. május 10-étől beindította „aktív folyóirat-szolgáltatását”, vagyis a témafigyelést a kórház or-

vosai számára. Az osztályoktól bekért kutatási témáknak megfelelően „a könyvtárba érkezett új szakmai folyóiratokból felhívjuk az osztályok figyelmét az őket érdeklő cikkekre. Ez azonban semmi esetre sem jelenti azt, hogy az osztályok továbbra is ne foglalkozzanak önállóan anyagkereséssel, mivel sok esetben más irányú című cikkben is található anyagot tudományos munkájukhoz.”⁷⁹ – ezzel a napiparancsban Dr. Lazarovits István orvos őrnagy, megbízott kórházparancsnok a bibliometria egyik alapvető tézisére, a Bradford-féle szakirodalmi szóródási törvényre (1934/1948) hívta fel a kórház orvosainak figyelmét.

Dokumentáció

A szakfolyóiratok vállalták fel a külföldi vonatkozó szakirodalomról való tudósítást a legfontosabb folyóirat-közlemények vagy szakkönyvek, esetleg törvények, rendelkezések tartalmi összefoglalása, recenzálása formájában. Maga a korábbi *Honvédorvos* is számot adott a katonaeorvoslás területén elért külföldi eredményekről. Mindazonáltal egy-egy szaklap lapszemléjének terjedelme szűkös határokat szab a látóhatárnak, és a periodikusan megjelenő referátumrovatok csupán kaleidoszkópszerű információdarabkakkal szolgálnak, nem képeznek koherens szakirodalmi szolgáltatást. A másik oldalon pedig „a könyvek, még inkább a folyóiratcikkek milliós tömegeivel szemben egyre inkább tanácstalan az olvasó. Útbaigazításra, mégpedig gyors tájékoztatásra van szüksége. Erre a könyvtárak hagyományos kereteik között csak részben tudnak vállalkozni, a szükséglet ezért új utakat keres. Így századunkban (...) kialakult a dokumentáció” – olvasható a korszak könyvtári klasszikusában, a „Sallai – Sebestyén”-ben.⁸⁰ Köztudott, hogy az első dokumentációs intézmény a Paul Otlet és Henri La Fontaine nevéhez fűződő brüsszeli Nemzetközi Bibliográfiai Intézet volt, Magyarországon pedig az 1949. június 29-ei, 4.118 számú kormányrendelet alapján jött létre az Országos Dokumentációs Központ, valamint műszaki, mezőgazdasági, könyvtári, orvostudományi és közgazdasági ágazati társintézményei.⁸¹ De éppen az orvostudomány területén az intézményesülés már egy esztendővel korábban megkezdődött, Láng Imre 1948-ban szervezett háromfős dokumentációs csoportot az Orvosegészségügyi Szakszervezet székházában.⁸² A katonaegészségügy azonban nem támaszkodhatott minden tekintetben csupán a civil doktorok számára felkínált szolgáltatásokra és forrásokra, illetve a katonaeorvoslásnak magától értetődően voltak olyan területei és vizsgálódási szempontjai, amelyek logikusan – akár nemzetbiztonsági szempontok miatt – nem tartoznak a polgári orvosokra és a társadalom nagy nyilvánosságára.

A katonaeorvosi dokumentációs infrastruktúra kiépülése úgyszintén a fenti logika alapján történt meg. Az 1948. október 19-ei kórházparancsnoki napiparancs tehát a megindítandó szakfolyóirat, illetve a Honvédorvosi Szakcsoport tudományos ülései számára kérte a vonatkozó külföldi szakirodalomról tudósító

referátumokat. Dr. Velkey Béla orvos ezredes kórházparancsnok „a könyvtárban elhelyezett külföldi szaklapok és folyóiratok referenseiül” az alábbi orvosokat jelölte ki:

„Sebészet: Dr. Stefaits Géza o. ezds., Dr. Móhr Henrik. o. őrgy.
Bőr- és urológia: Dr. Pastinszky István o. alez.
Bakteriológia és higiéné: Dr. Hézsér László polg. orvos
Általános orvosi kérdések: Dr. Barbie János o. alez.
Szülészet és nőgyógyászat: Dr. Aranyi Sándor o. ezds és
Dr. Csonka István polg. orvos
Belgyógyászat: Dr. Mindák Jenő o. ezds.
Ideggyógyászat: Dr. Makkay Endre o. ezds.
Orr-fül-gégészet: Dr. Dán Tibor o. őrgy.
Gyermekgyógyászat: Dr. Andor László o. alez.
Fogászat: Dr. Rados Imre o. alez.
Fizioterápia: Dr. Nényei Etele o. őrgy.
Röntgen: Dr. Nagy Zoltán o. őrgy.”

Ezen munkatársak nyugta ellenében egy hétre kölcsönözhatték ki a szaklapokat, a cikkekről készített referátumokban fel kellett tüntetniük a cikk szerzőjét, a folyóirat évfolyamát és lapszámát.⁸³ Egy hónappal a referensek megnevezése után a parancsnok „újból nyomtatékosan figyelmeztett[e] a referátumok készítésére kijelölteket, hogy a könyvtárban rendelkezésre álló külföldi folyóiratokat tanulmányozzák át és a referátumokban kiértékeljék. A referátumok az e hónap folyamán [1948. november] meginduló *Honvédorvos*-ban kerülnek közlésre.⁸⁴ Rövidesen azonban a referátumok más célra is felhasználásra kerültek: A Központi Katonai Kórház 248/1948. számú parancsában közölte a Honvédelmi Minisztérium 529.823/Kfcs. X. 1948. számú rendeletét: „A külföldi tapasztalatok könnyebb kiértékelésére és gyűjtésére központi katona-egészségügyi irodalmi kartotékat állítottam fel, mely felöleli az összes katona-egészségügyi és ezzel határos irodalmat. A kartoték bővítésére elrendelem, hogy az összes fent említett tárgyú közleményekből és ismertetésre kiadott könyvekről negyedívekre szokványos formában készüljenek referátumok és ezek egy példányát a HM eü. osztályának a parancsnokságok terjesszék fel. Rendkívül fontosnak tartom, hogy minden tárgykörbe vágó közleményről készüljön oly referátum, mely az esetleg közölt számszerű adatokat is tartalmazza. Ezért eddig elkészült referátumok is felterjesztendőek. A kartoték kezelésével Dr. Balta Béla o. őrnagyot bízom meg.”⁸⁵ A későbbiekben a referátumok felhasználásáról bizonyonnyal tudható, hogy a *Honvédorvosi Közlemények*, illetve az egyéb címeiken napvilágot látó *Honvédorvos* mind a mai napig közöl ismertetéseket, illetve a kórházzal kapcsolatos levéltári anyagok bizonyítják, hogy a referálókon és különféle tudományos üléseken is megtárgyalták a feldolgozott cikkeket, arról azonban a fennmaradt kútfolk nem

tudósítanak, hogy a HM egészségügyi osztálya égisze alatt épített kartoték későbbi sorsa hogyan alakult. Azonban így is nyilvánvaló, hogy a minisztérium, az Orvos Egészségügyi Szakszervezet és maga a Honvéd Központi Kórház felelősséggel viseltetett e terület gondozásáért és a katonaeorvos-tudomány fejlesztéséért. A tudományos munka támogatására maga a szakfolyóirat szintén közölt tudomány-módszertani cikkeket, ezek közül több szakmai rendezvényeken elhangzott előadások szerkesztett kiegészített változata volt. Természetes, hogy – a köztörténelmi paradigmának megfelelően – ezek a korszak hadisebészeti doyen-jétől, Borisz Vasziljevics Petrovszkijtől⁸⁶ származnak, illetve az ő tanítása alapján készültek és jelentek meg.

„Helyes, ha tényleges anyagunkból írásos kivonatot készítünk. Írjunk fel minden elolvasott közleményt, könyvet, minden klinikai észlelést, laboratóriumi vizsgálatot, kísérleti megfigyelést. Egy ideig ezek emlékeztünkben is elevenen élnek, ha azonban nem készítetünk feljegyzést, csakhamar feledésbe merülnek és amikor legnagyobb szükségünk volna rájuk – a szerkesztés idején – nem tudjuk őket reprodukálni. Gondosan őrizzük meg vázlatos ábráinkat, a készített fényképeket, rtg. filmeket, metszeteket stb., mert ezek munkánk hitelességét fogják aláátamasztani. A feljegyzéseket végezhetjük füzetbe, vagy kartotékra, vagy a két módszert kombinálhatjuk úgy, hogy nagyobb tudományos munkák olvasásáról, hosszabb kísérletsorozatról füzetet fektetünk fel.”⁸⁷ A korabeli útmutatás ezenfelül kiemelte, hogy a tudományos előadás (illetve közlemény) „gazdagon dokumentált” legyen a „betegek bemutatásával, fényképekkel, diapozitívekkel, mikrofotogramokkal, táblázatokkal, mozgófilmekkel és egyéb dokumentációs anyaggal. Ez tette az előadásokat meggyőzővé, objektívvá, hitelessé, az elmondottakat jól ellenőrizhetővé.”⁸⁸ Ma már a kutatók számára újabb eszközök is rendelkezésre állnak, ezzel együtt ezen örök tanácsok ma éppígy megszívlelendők, hasonló intelmek hangzanak el az egyetemi első félévi „bevezetés a ... tudomány tudományos módszereibe” című kurzusokon. Az intézményi repozitóriumok pedig elődjüket tisztelhetik „a Budapesti Orvostudományi Egyetem III. sz. sebészeti klinikája (igazgató: prof. B. V. Petrovszkij) Tudományos Munkáinak Gyűjteménye, 1949–1951 [című korpuszban]. Ez a több mint 500 oldal terjedelmű gyűjtemény a klinika munkatársainak 35 dolgozatát tartalmazza magyar és orosz nyelven.”⁸⁹ (Hasonló kiadvány a Kórházi Tudományos Tanács határozata értelmében csak 1962-es tárgyévvel indult el a *Kórházi tudományos munkák gyűjteményei* címen⁹⁰ a mai Honvédkórházban, akkori nevén Magyar Néphadsereg Központi Kórházában.) A hivatkozott közlemények mellett azonban akadt a tudományos munka módszertanának hazai szerzője is; Venkei Tibor orvos alezredes a katonaeorvosi kutatás és a pályázatírás lépéseit, a hazai intézményeket és iratmintákat ismerteti.⁹¹

Tudományos Rendelő és Múzeum⁹²

Az egészségügyi és a könyvtári dokumentáció módszereinek, céljainak ötvözése és a technikai fejlődés – közvetlen impulzusként bizonytal Petroszkij professzor magyarországi tevékenysége, valamint a Nagy Honvédő Háború katonáorvos-történetét feldolgozó monumentális korpusz és a vonatkozó szovjet tapasztalatok – szolgáltatták az alapot a Tudományos Rendelő és Múzeum koncepciójának kidolgozásához, erről tanúskodik számos cikk a *Honvéderorvosban*, illetve a *Katonaorvosi Szemlében*. Az 1951. november 8-ai napiparancsban a kórházparancsnok, Dr. Vadász Gyula orvos alezredes Tudományos Rendelő és Múzeum megszervezéséről intézkedett, alosztályvezetőként Dr. Vasvári Jenő orvos főhadnagyot rendelte, kollégája pedig egy laboráns és egy rajzoló lett.⁹³ Vasvári doktor 1953-ig volt a múzeum gondozója⁹⁴, 1953. november 12-étől pedig dr. Birtalan Győző orvos főhadnagy⁹⁵, a későbbi jeles orvostörténész szakíró kapta meg e feladatot. A komplex tudományos szolgáltatás megindításának kezdete 1952. május 26-a volt. A szervezeti egység tevékenységével, feladataival kapcsolatban érdemes idézni az 1952. évi május 24-ei napiparancsból a vonatkozó parancspontot: „A Tudományos Rendelő és Múzeum felöleli a honvéderorvosi szolgálat gazdag tapasztalatainak anyagát és annak irodalmát. Tárnya a kórházunkban előforduló ritka vagy tanulságos kóreseteknek és azok bibliográfiájának gyűjtése, mely a honvéderorvosi szolgálat fejlődését elősegíti. A kóresetek tisztázásához el kell végezni minden olyan vizsgálatot, ami fontos és szükséges a pontos kórismézéshez. A kórlapokat két példányban kell elkészíteni, fel kell szerelni RTG, EKG, laboratóriumi, kórszövetteni és stb. lelettel, esetleg fényképfelvétellel. A kórlap egyik példánya kerül a múzeumba, a másik marad az osztályon. Ugyanakkor mellékelni kell az anyagra vonatkozó bibliográfiát is. A múzeum ezt kartotékozza, rendszerbe gyűjti és az összegyűlt anyagot feldolgozza. A Tudományos Rendelő és Múzeum felölel patologanatomiai preparátumokat, fényképeket, tanulmányokat, rajzokat, a gyakran előforduló betegségek statisztikai adatait és sok más katonai vonatkozású kiállítási tárgyat és dokumentumot. A múzeum mellett levéltár is lesz, mely magában foglalja: honv. orvosi intézmények beszámolóit, dokumentumait, kórtörténeteket, folyóiratokat és más katonai anyagokat, melyeket tudományos feldolgozásnak kell alávetni. A Tudományos Rendelő és Múzeum munkaterve nemcsak a beérkezett anyagok gyűjtése, konzerválása és kiállítása, hanem elsősorban tudományos feldolgozása, rendszerbe foglalása és előkészítése úgy a centralizációra, mint az egyéni elmélyülésre és kutatásra. A múzeum szorosan együttműködik a könyvtárral, mely tartalmazni fog minden kiadott eü. munkát és a honvéderorvosi szolgálat munkáját, továbbá jellemző különálló munkákat, katonáorvosi kérdésekkel foglalkozó ki nem adott kéziratokat, plakátokat, rajzokat. A Tudományos Rendelő és Múzeum a jó munka elvégzése érdekében a legszorosabb kapcsolatot veszi fel az osztályokkal. Az osztályvezető orvos jelenti a Tudományos Rendelőnek az egyes érdekes kóreseteket, melyet

Petrowszkij professzor és magyarországi tolmácsa dr. Bucšina Olivér katonaeorvos

úgy vél, hogy a múzeumba való, azonkívül a Tudományos Rendelő és Múzeum munkaterve szerint a vezető orvos naponta meglátogatja az egyes osztályokat és megbeszéli a vezető orvosokkal az általuk észlelt és a múzeumba való eseteket. Az anyagot az itt lévő káderek, úgy a szigorló orvosok, mint a középkáderek oktatásához fel kell használni.”⁹⁶

A kollekció tehát a kórházban folyó gyakorlati gyógyító tevékenységet, a tudományos kutatást és az oktatást támogató komplex információs központ, bázis volt, amely a jelenre és a jövőre fókuszált. Mindamellet katonaorvos-tudományi szakmatörténeti vizsgálódások alapját is képezte, és ebben a minőségében a szakmai szocializációnak vált alapintézményévé. A tudománytörténet még az Országos Honvédorvosi Tudományos Értekezletek (1952. március 3–4.⁹⁷ és 1954. március 3–5.⁹⁸) tematikájában is megjelent, az 1954. évi rendezvényhez Marosi Lászlónak, dr. Fiam Bélának és dr. Birtalan Győzőnek köszönhetően orvostörténeti kiállítás⁹⁹ is csatlakozott. A bemutatott anyag összeállításáért a munkatársak Egészségügyi Csoportfőnöki dicséretet kaptak.¹⁰⁰ A Tudományos Rendelő és Múzeum – éppúgy, mint a kórházi és a katona-egészségügyi tudományos munka előbb már ismertetett háttere – megfontolt szakmai alapokon nyugvó koncepció alapján jött létre, kialakítása a politikai érdekelttség, célkitűzések mellett is modern, hasznos és célirányos. Tanulságos röviden összevetni a gyűjtemény terében felsorolt információforrásokat, dokumentumtípusokat az orvostudomány oktatásában és művelésében ma, a XXI. században használatos modern kútfőkkel, szolgáltatásokkal. A Tudományos Rendelő és Múzeum magában foglalta a betegdokumentációkat és leleteket, a vonatkozó szakirodalom bibliográfiáit, statisztikákat, a preparátumokat és képanyagot. Tehát a gyakorlati gyógyító mun-

ka tapasztalatait, esetismertetéseket, szakirodalmi forrásokat, szakmai irányelveket, protokollokat, különféle, akkori modern technikájú illusztrációs anyagokat. A technika szintjén a mai lehetőségek összehasonlíthatatlanul színesebb szolgáltatásrendszert tesznek lehetővé, az ötlet azonban majdhogynem változatlan. Hasonló logikával felépített információszolgáltatásokkal találkozhatnak a kutatók, ha felkeresik a Clinical Key, az Up To Date, DynaMed Plus, vagy a folyamatosan gyarapodó magyar „testvérük”, a NOTA (Napivizit Orvosi Tudástár) honlapját, illetve belekattintanak a jelentős hazai és külföldi orvosi könyvkiadók e-könyvkínálatába; ezt a szerepet töltik be manapság a multimédiás oktatóanyagok és a 3D-s ábrázolások, atlaszok online és offline változatai.

A Róbert Károly körüti Kórház az újrainítástól számított első évtizedben láthatóan sok figyelmet, szaktudást és anyagi erőforrást fordított tudományos infrastruktúrájának kiépítésére és fejlesztésére, az 1950-es évek derekára azonban az ágazati irányítás felsőbb szintjén elfogyini látszott e lendület.

1956. április 19-én dr. Uray Gyula egészségügyi csoportfőnök, a katonaegészségügy egészségért felelős orvos ezredes levélben fordult Hazai Jenő vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnökhöz, amelyben az anyagiak csökkenése miatt emelt szót. 1952 és 1956 között a külföldi szakkönyvek és szakfolyóiratok beszerzési kerete egyötödére csökkent, ami a hidegháború időszakában, „különösen a tömegpusztító fegyverek megjelenése folytán”, egyre jobban ellehetetleníti a katonaeorvosi kutatásokat. A korabeli belpolitikai helyzet ismeretében érthető, hogy még a megfogyatkozott kereten belül is hatványozott arányban apadtak el a nyugati kiadványokra fordítható összegek, bár ez éppen ellentétes volt a védelem-/biztonságpolitikai és védelem-egészségügyi szempontokkal. „Ezért – olvasható a levélben – a sugárbiológiai kutatásokkal foglalkozó könyvek egyáltalán nem állnak rendelkezésünkre”. Emellett az egészségügyi csoportfőnök a külföldi tanulmányutak nagyobb arányú támogatását is kérte, például állítva a hadvezetés elé a szocialista tábor országait: „tudomásunk van arról, hogy a szovjet és népi demokratikus katonaeorvosok viszonylag gyakran és nagy számban járnak külföldi tanulmányutakra” – szól a megcáfolhatatlan érvelés.¹⁰¹

A pénzügyi háttér elégtelen volta miatt végül megszűnt a komplex információs bázis, a dokumentációs tevékenység és a Tudományos Rendelő és Múzeum a spórolás áldozata lett; ezt bizonyítja, hogy a kórház működésével kapcsolatos fennmaradt levéltári iratokban 1956 után már nem esik szó ezekről. A Tudományos Rendelő és Múzeum ma már ebben a formában nem létezik, de létjogosultsága, mindezen forrástípusok szükségessége most is megkérdőjelezhetetlen, egyes eszközei, feladatai más-más, modern formában élnek tovább, így figyelemre méltó e régi koncepció, a katonaeorvosi kutatások és praxis történetének ezen kevésbé ismert momentuma.

A Tudományos Könyvtár lehetőségeihez mérten biztosítja a munkatársak részére a legfontosabb nyomtatott és elektronikus szakirodalmi forrásokat, adatbázisokat; a hazai katonai orvosi szakcikket a Magyar Orvosi Bibliográfia regisztrálja, a külföldi publikációkról pedig számos orvosi adatbázisban, folyóiratcsomagban tájékozódhatnak az érdeklődők. A kórház- és katonai orvostörténeti értékű régi műszerek, eszközök, tárgyi relikviák egyrészt a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tünde utcai telephelyén az Egészségügyi Felkészítő és Továbbképző Intézetben található Csapat-történeti Múzeumban vannak, de a kórházi osztályok saját múltjuk emlékét is megőrzik néhány tárlóban kialakított gyűjteményükkel. A 2007-ben lezajlott intézményi integráció során egyesült tagkórházak történetéről a szakrendelő épületében lévő tárlat szolgál információkkal.

A szakmai munka helyi írásos emlékei, a leletek és a betegdokumentációk ma a MedWorkS-ben kerülnek archiválásra, a Patológia osztály a vizsgálati eredmények, a boncolási és szövettani leletek mellett törvényi kötelezettségének megfelelően és lehetőségeinek keretei között megőrzi a vizsgált szövetek paraffinos blokkjait, illetve a metszeteket tartalmazó tárgylemezeket.

A Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Tudományos Kutató és Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtára és a tudományos munkát segítő korábbi intézmények, együttműködések, tevékenységek 1940-es, 1950-es évekbeli története jól illusztrálja, hogy a katonai kórház az orvosi gyógyító, kutató, oktató tevékenységhez – minden politikai ráhatás mellett és ellenére – a korabeli legfrissebb hazai és külföldi (nyugati és keleti) szakirodalmat igyekezett rendelkezésre bocsátani munkatársai számára. Az MH EK Tudományos Könyvtára mai gyűjteményében már csak elvétve találhatók meg ezen korszak szellemi relikviái, a leltárkönyvek, a régi katalógus. Néhány lappangva megmaradt korai „szovjet” katonai orvosi szakkönyv emlékeztet a (fél-rég)múltra, a Hadtörténelmi Levéltár iratai az igazi tanúi a mai modern könyvtár e korszakának.

Jegyzetek

1. *A tudományos munka megszervezése*: Petrovskij prof. előadása és irodalmi adatok alapján összeállította: Dr. János György orvosalezredes = Honvéddorvos. 1952. 866. p.
2. Kirchenberger, Salomon: *Chronologische Tabellen zur Geschichte des k. und k. österreichisch-ungarischen Militär-Sanitätswesens*. Wien, Josef Šafář, 1896. 15. p.
3. Részletesebben vö. Pogányné Rózsa Gabriella: *A Honvédkórház 120 éve = 120 years of the Military Hospital*. Budapest, Zrínyi, 2019. 352 p.
4. Wien : K. k. Hof- und Staatsdruckerey, 1808.
5. Wien : K. k. Hof- und Staatsdruckerey, 1815.
6. Vö. Kirchenberger, Salomon: *Geschichte des k. und k. österreichisch-ungarischen Militär-Sanitätswesens*. Wien: Josef Šafář, 1895. 150–158. p.

7. Kiss Gábor: *Honvéd, valamint császári és királyi egészségügyi intézmények az első világháború idején.* = Orvostörténeti Közlemények. 196–197. p. Budapest: Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 2006. 192. p.
8. *Anleitung für die Anlage für neu zu erbauenden Garnisons-Spitälern.* Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1879.
9. A könyvtár könyvállományának leltárkönyve. Budapest, 1954. jan. 1. Folyóiratok nyilvántartási könyve. Budapest, 1954. szept. 25.
10. *A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárának folyóiratai* = Honvédorvosi Közlemények. 1949. 36–37. p.; *A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárába járó folyóiratok pótljegyzéke* = Honvédorvosi Közlemények. 1949. 159–160. p.
11. János György – Pastinszky István – Marcell István: *A Központi Katonai Kórház 30 éve a felszabadulás után* = Honvédorvos. 1975. 95. p.
12. Kovács László: *A pszichiátriai ellátás története a Honvédkórházban* = Honvédorvos. 2012, 3/4. 122. p. ; *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. Az ősbazától 1949-ig.* Nagy Sándor [et al.]. Budapest: Zrínyi, 1984. 576. p.
13. *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. Az ősbazától 1949-ig.* Nagy Sándor [et al.]. Bp. : Zrínyi, 1984. 576. p.
14. 6/kt.1945. Bp., 1945. jún. 2. Hadtörténelmi Levéltár [továbbiakban: HL]. X. 5. Honvéd Központi Katonai Kórház [továbbiakban: HKKK]. 1945.
15. 86/kt. 1945. Bp., 1945. júl. 14. HL. X. 5. HKKK. 1945.
16. Kurucz Tibor: *Összefoglaló a Katonai Egészségügyi Szolgálat történetéről. 1944–1948.* Budapest, 1983. HL. Különgyűjtemény. MN történet. II/B-25. fol. 20.
17. Pogányné Rózsa Gabriella: *Historia domus: 1945–1950: Források és adalékok a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtára és a Honvédorvos című szakfolyóirat történetéhez* = Könyvtári Figyelő, 28. (64.) 2018. 391–401. p.
18. Kurucz Tibor: *Összefoglaló a Katonai Egészségügyi Szolgálat történetéről. 1944–1948.* Budapest, 1983. HL. Különgyűjtemény. MN történet. II/B-25. fol. 20.
19. Vö. Kivonat a 85. sz. napiparancsból. Budapest, 1948. ápr. 12. HL. X. 5. HKKK. 1948.
20. Részletesebben vö. Pogányné Rózsa Gabriella: *Honvédkórház 120 éve = 120 years of the Military Hospital.* Budapest, Zrínyi, 2019. 97–102. p.
21. 347/Kt.-1946. Bp., 1946. szept. 2. HL. X. 5. 1946. HKKK.
22. 1949. évi 244. parancs. Bp., 1949. okt. 20. HL. MN. 1949/NY. Honvéd Központi Kórház
23. 361/Kt. 1948. Tájékoztató jelentés. Bp., 1948. dec. 31. HL. X. 5. 1948. HKKK.
24. 6.100/Eln. Kfcs. X. o.-1949. Bp., 1949. febr. 22. HL. MN. 1949./T. MN. KK.
25. 1949. évi 58. parancs. Bp., 1949. márc. 10. HL. MN. 1949/NY. HKK.
26. 606.281 szám Afcsf. 4. ö. /eü./ 1949. sz. Bp., 1949. febr. 14. HL. MN. 1949/T. MN. KK.
27. 0428/kt.-1950, 0429/kt.-1950 és 0430/kt.-1950. számok. Bp., 1950. ápr. 13. HL. MN. 1950/T. MN. KK.
28. Vö. az 1949–1950. évi parancsokat. HL. MN. 1949./T. MN. KK. és HL. MN. 1950/T. MN. KK.
29. *Egyesületi ügyek* = Honvédorvos. 1929/1930. 15. p.
30. Vö. *Honvéd Orvosok Tudományos Egyesülete.* Budapest Főváros Levéltára. Budapest egyesületei In: Hungaricana. <http://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53644/> (Letöltés dátuma: 2018. március 17.)

31. Vö. a Honvédorvosi Közlemények 1949. évi 1–3. szám kolofonját, illetve a Honvédorvosi Szakcsoport jegyzőkönyvkivonatait = Honvédorvosi Közlemények. 1949. 162. p.
32. Részletesebben vö. Pogányné Rózsa Gabriella: A Honvédorvostól a Honvédorvosig: Jubileumi visszatekintés az egyetlen magyar katoniorvosi szakfolyóirat 130 évére = Orvosi Könyvtárak. 2018. 4. 15–34. p.
33. 1948. évi 266. sz. parancs. Bp., 1948. nov. 19. HL. X. 5. HKK. 1948.
34. Vö. Honvédorvos. 1949–1957.
35. János György: *A Honvédorvos 1949–1973-ig* = Honvédorvos. 1975. 307–308. p.
36. Weil Emil: *Bevezető* = Honvédorvosi Közlemények. 1949. 1. p.
37. 94/kt. 1945. HL. X. 5. HKK. 1945. A könyvtári állományok megrostálására a Budapesti 1. Honvéd Kerületi Parancsnokság 3350/eln. vk.-1945. számú iratában módszertani javaslatokat, illetve csatolt könyvjegyzéket is kiadott.
38. Vö. *Anleitung für die Anlage für neu zu erbauenden Garnisons-Spitälern*. Wien, 1880.
39. 215/kt.-1946. Bp., 1946. máj. 4. HL. X. 5. HKKK. 1946.
40. 120 kt./1947. sz. Bp., 1947. márc. 8. HL. X. 5. HKK. 1947.
41. 1948. évi 156. sz. parancs. Bp., 1948. júl. 9. HL. X. 5. HKK. 1948.
42. 1948. évi 240. sz. parancs. Bp., 1948. okt. 19. HL. X. 5. HKK. 1948.
43. 1949. évi 5. sz. parancs. Bp., 1949. évi. jan. hó 7-én. HL. X. 5. HKK. 1949/Ny.
44. *A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárának folyóiratai* = Honvédorvosi Közlemények. 1949. 36–37. p. ; A Honvéd Központi Kórház orvosi könyvtárába járó folyóiratok pótlójegyzéke = Honvédorvosi Közlemények. 1949. 159-160. p.
45. Kurucz Tibor: *Összefoglaló a Katonai Egészségügyi Szolgálat történetéről: 1944-1948*. Budapest, 1983. HL. Különgyűjtemény. MN történet. II/B-25. fol. 32.
46. A HM 03250/Htpszf. Eü. Csf-ség 1952. sz. levele. Bp., 1952. okt. 13. HL. X. 5. HKK. 1952/T.
47. Farádi László: *A honvédorvos a szocializmus építője* = Honvédorvos. 1950. 378. p.
48. Vö. 1950. évi 81. parancs. Bp., 1950. ápr. 7. HL. X. 5. 1950/T. MN. KK.
49. 01339/Közp. Kórh. Pol. Ti.-1950. Bp., 1950. okt. 2. HL. MN. 1950/T. MN. KK.
50. 1948. évi 68. sz. parancs. Bp., 1948. márc. 23. HL. X. 5. HKK. 1948.
51. 1949. évi 14. sz. parancs. Bp., 1949. jan. 18. HL. X. 5. HKK. 1949.
52. 1949. évi 65. sz. parancs. Bp., 1949. márc. 19. HL. X. 5. HKK. 1949.
53. 1950. évi 73. sz. parancs. Bp., 1950. márc. 28. HL. X. 5. HKK. 1950/T.
54. 1950. évi 223. sz. parancs. Bp., 1950. szept. 24. HL. HKK. 102/03.
55. 06739/Htpszf. M.o.-1952. Bp., 1952. dec. 26. HL. X. 5. HKK. 1952/T.
56. 0330/1954. Bp., 1954. máj. 17. HL. MN. 1954/T. MN. KK.
57. 1955. évi 06. titkos parancs. Bp., 1955. febr. 8. HL. MN. 1967/T. MN. KK.
58. 1956. évi 015. titkos parancs. Bp., 1956. máj. 18. HL. MN. 1967/T. MN. KK.
59. 1957. évi 18. titkos parancs. Bp., 1957. máj. 13. HL. MN. 1967/T. MN. KK.
60. 03/ksz.-1957. Bp., 1957. jan. 8. p. 8. HL. MN. 1959/T. KK.
61. 1956. évi 256. parancs. Bp., 1956. nov. 1. HL. MN. 1956. MN. KK. 102/03.; 013/ksz-1957. Bp., 1957. jan. 19. 1–2. o. HL. MN. 1959/T. KK.
62. 1948. évi 116. parancs. Bp., 1948. máj. 31. HL. X. 5. HKK. 1948.
63. 1948. évi 68. parancs. Bp., 1948. márc. 23.; 1948. évi 219. parancs. Bp., 1948. szept. 24. HL. X. 5. HKK. 1948.; 1952. évi 2. parancs. Bp., 1952. jan. 3.; 1953. évi 246. parancs. Bp., 1953. okt. 21.; 1952. évi 253. parancs. Bp., 1952. okt. 27. HL. MN. 1952. MN. KK. 102/03.

64. 1948. évi 68. sz. parancs. Bp., 1948. márc. 23. HL. X. 5. HKK. 1948.
65. 1948. évi 116. parancs. Bp., 1948. máj. 31. HL. X. 5. HKK. 1948.
66. 116. sz. parancs. Bp., 1948. máj. 31. HL. X. 5. HKK. 1948.
67. 219. sz. parancs. Bp., 1948. szept. 24. HL. X. 5. HKK. 1948.
68. 1949. évi 232. sz. parancs. Bp., 1949. okt. 6. HL. X. 5. HKK. 1949.
69. 0368/Htpszf. IV. Csf-ség-1950. Bp., 1950. márc. 13. HL. X. 5. HKK. 1950/T.
70. Goriupp Alisz: *A katalógus szerkesztése, különös tekintettel az olvasói katalógusokra* = A Könyvtáros, 3. évf. 1953. 1. sz. 7. p. Részletesebben. A kérdéssel kapcsolatban részletesebben vö. Pogányné Rózsa Gabriella: *Domanovszky Ákos katalógizáláselméleti munkássága valamint szerepe a hazai és nemzetközi egységesítésben és szabványosításban. Doktori disszertáció.* Budapest, 2004. 128. p., 137–139. p.
71. 1953. évi 63. sz. parancs. Bp., 1953. ápr. 10. HL. MN. 1953. MN. KK. 102/03.
72. 219. sz. parancs. Bp., 1948. szept. 24. HL. X. 5. HKK. 1948.
73. 1948. évi 240. sz. parancs. Bp., 1948. okt. 19. HL. X. 5. HKK. 1948.
74. 1949. évi 129. sz. parancs. Bp., 1949. jún. 1. HL. X. 5. HKK. 1949
75. 1950. évi 73. sz. parancs. Bp., 1950. márc. 28. HL. X. 5. HKK. 1950/T.
76. 1950. évi 266. sz. parancs. Bp., 1950. szept. 4. HL. X. 5. HKK. 1950/T.
77. Vö. *Honvédorvosi Szakcsoport jegyzőkönyvkivonatai* = Honvédorvos. 1949. 162–163. p.
78. 1948. évi 266. sz. parancs. Bp., 1948. nov. 19. HL. X. 5. HKK. 1948.
79. 1953. évi 97. sz. parancs. Bp., 1953. ápr. 27. HL. MN. 1953. MN. KK. 102/03
80. Sallai István – Sebestyén Géza: *A könyvtáros kézikönyve.* Budapest: Művelt Nép, 1956. 34. p.
81. Vö. Kégli Ferenc: *Hatvan éve alakultak meg a szakmai dokumentációs központok* = Könyvtári Figyelő, 19. (55.) 2009. 446. p.
82. Palotai Mária: *Korszakok egy könyvtár életében. Az Orvostudományi Dokumentációs Központtól az Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézetig* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. évf. 2005. 7–8. sz. 355. p.
83. 1948. évi 240. sz. parancs. Bp., 1948. okt. 19. HL. X. 5. HKK. 1948.
84. 1948. évi 266. sz. parancs. Bp., 1948. nov. 19. HL. X. 5. HKK. 1948.
85. 1948. évi 284. sz. parancs. Bp., 1948. évi. dec. hó 11. HL. X. 5. HKK. 1948.
86. Borisz Vasziljevics Petrovskij (1908–2004) jelentős háborús tapasztalatokkal rendelkező orosz katonarvos, aki 1949 és 1951 között a Budapesti Orvostudományi Egyetem III. számú Sebészeti Klinikájának volt vezetője. Jelentős oktatói tevékenységet fejtett ki Magyarországon és hazájába visszatérve is, nevéhez fűződik a szovjet orvosképzés megreformálása. 1965 és 1980 között egészségügyi miniszter. Vö. Lichtermann, Boleslav: *Boris Petrovsky: Innovative surgeon who became a health minister in the former Soviet Union under Leonid Breznev* = British Medical Journal Vol. 328. 2004. June 05. 7452. No. 1381. p.
87. *A tudományos munka megszervezése.* (Petrovskij prof. előadása és irodalmi adatok alapján összeállította: Dr. János György orvosalezredes) = Honvédorvos. 1951. 871. p.
88. János György: *A Petrovskij klinika tudományos konferenciájának tanulása* = Honvédorvos. 1951. 547. p.
89. János György: *A Petrovskij klinika tudományos konferenciájának tanulása* = Honvédorvos. 1951. 545. p.
90. 1963. évi 267. sz. parancs. Bp., 1963. nov. 14. HL. MN. 1968. MN. KK.
91. Venkei Tibor: *A katonarvosi tudományos munkáról* = Katonaorvosi Szemle. 1953. 902–913. p., 1188–1193. p.

92. Vö. Pogányné Rózsa Gabriella: „Tudományos Rendelő és Múzeum” a Honvéd Központi Kórházban = Honvédorvos. Megjelenés alatt.
93. 1951. évi 070. sz. titkos parancs. Bp., 1951. november 8. HL. MN. 1967/T. MN. KK.
94. 1953. évi 171. sz. parancs. Bp., 1953. júl. 25. HL. MN. 1953. MN. KK. 102/03.
95. Kivonat a Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterhelyettesének 01610 számú parancsából. Bp., 1953. nov. 12. HL. XIII. MN. 1953/T. Honvéd Egészségügyi Tudományos Kutató Intézet.
96. 1952. évi 121. sz. parancs. Bp., 1952. máj. 24. HL. MN. 1952. MN. KK. 102/03.
97. 1952. évi 38. sz. parancs. Bp., 1952. febr. 14. HL. MN. 1952. MN. KK. 102/03.
98. 1954. évi 43. sz. parancs. Bp., 1954. febr. 20. HL. MN. 1954. MN. KK. 102/03.
99. 1954. évi jan. havi munkaterv. Bp., keltezés nélkül. HL. MN. 1954. MN. KK. 102/03.
100. 138/1954. Bp., 1954. márc. 31. HL. MN. 1954/T. MN. KK.
101. HM Egészségügyi Csoportfőnökség 0157/1956. Bp., 1956. ápr. 19. HL. MN. 1956/T. KK.

A cikkben látható képek a szerző felvételei.

A Csapattörténeli Múzeum részlete